

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

**VÝVOJ VÝTVARNÉHO PROJEVU PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE V PRŮBĚHU
JEDNOHO ROKU – KAZUISTICKÁ STUDIE**

ČESKÉ BUDĚJOVICE

2009

Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Yvona Mazešová, Ph.D.

Vypracovala:
Jana Stojaspalová

Děkuji vedoucí bakalářské práce, PaedDr. Yvoně Mazehóové, Ph.D., za rady, připomínky a metodické vedení práce.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

24.3.2009

.....

podpis

OBSAH

Úvod.....	4
I. Teoretická část.....	5
1. Tělesný a motorický vývoj předškolního dítěte.....	5
2. Dítě předškolního věku z hlediska vývojové psychologie.....	6
2.1 Vývoj poznávacích procesů.....	6
2.1.1 Hra a pohádka.....	7
2.1.2 Prostor a čas.....	7
2.1.3 Paměť.....	8
2.2 Vývoj verbálních schopností.....	8
2.3 Emoční vývoj.....	9
2.4 Socializace.....	10
2.5 Vývoj dětské osobnosti.....	11
3. Dětská kresba v předškolním věku.....	12
3.1 Kresba lidské postavy.....	13
3.2 Zobrazení prostoru.....	14
3.3 Výtvarný projev a psychika.....	15
3.4 Typy kreslířů.....	16
3.5 Barvy.....	17
4. Zvláštnosti v kresbě lidské postavy předškolního dítěte.....	19
II. Praktická část.....	21
Úvod.....	21
Anamnéza dítěte.....	21
Výzkumná studie.....	23
Cíl.....	23
Použité metody.....	23
Výzkumná otázka.....	23
Výzkumná část – obrázky a popisy.....	23
Interpretace výsledků.....	45
Shrnutí.....	46
Závěr.....	47
Seznam použité a citované literatury.....	48
Resumé.....	49
Anotace, klíčová slova, bibliografický záznam práce.....	50

ÚVOD:

Toto téma bakalářské práce jsem si vybrala, protože jsem se vždycky zajímala o výtvarnou výchovu. Zajímá mě umění. Ráda si čtu nejenom o malířích a jejich životech, ale také o jejich dílech, o tom, jak obrazy vznikají. Také mě zajímá arteterapie, které bych se chtěla později věnovat a studovat ji. Kresba a vlastně jakýkoliv výtvar o člověku hodně vypovídá. Nejenom o jeho schopnostech, ale také o chování, prožívání a náladách. Téma Vývoj výtvarného projevu předškolního dítěte během jednoho roku mě oslovilo, protože jeho zpracování mi dává možnost nahlédnout do materiálů o počátcích tvořivosti u dětí.

Pro děti a nejenom pro ně, je mnohem důležitější proces tvoření, radost z kreslení, než samotný výsledek. A ten výsledek je něco navíc, co nám může proces tvoření nadále připomínat.

I. Teoretická část:

V teoretické části bakalářské práce bych se chtěla věnovat vývoji předškolního dítěte jak v oblasti psychické, fyzické a hlavně vývoji kresby. Vývoj obecně vždy směřuje od jednoduchého ke složitějšímu. Neustále postupuje. Aby mohly probíhat všechny změny ve vývoji dítěte normálním způsobem, měly by být splněny jeho základní lidské potřeby. Autorem modelu přirozených lidských potřeb je A. Maslow. Jako základna pro jeho model přirozených lidských potřeb slouží potřeby fyziologické. Jsou to potřeby potravy, tekutin, pohybu, spánku, atd. Nad ní pokračují hierarchicky další potřeby: potřeba bezpečí, sounáležitosti (tj. potřeba lásky), uznání a jako vrchol pyramidy je potřeba seberealizace. Obecně platí, že aby mohly být naplňovány potřeby vyšší, mělo by nejdříve dojít k naplnění potřeb v nižších patrech. Pro vývoj dítěte je obzvláště důležité, aby byly zachovány jeho základní potřeby.

1. Tělesný a motorický vývoj předškolního dítěte

Tělesný vývoj a růst je z velké části podmíněn dědičností a také vlivem prostředí. Je důležitý, protože na něj navazuje rozvoj dalších oblastí, např. poznávacích procesů, jazykových schopností, rozvoj osobnosti. Je to individuální proces. Tělesný vývoj nám může na první pohled ukázat, nebo alespoň napovědět, jaký je celkový zdravotní stav dítěte.

Dítě asi od čtyř let roste pomaleji než do té doby. Nohy rostou rychleji než ruce, proto se dítě jeví štíhlejší a vytáhlejší. Mizí tělesný tuk a břicho už není vystouplé jako dřív. Tělo má proporce jako tělo dospělého člověka. Hlava odpovídá velikosti v dospělosti. Kolem pátého roku začínají vypadávat mléčné zuby. Tělesná teplota se ustálila (Allen, 2008).

Motorika označuje celkovou pohyblivost organismu a schopnost ovládat části těla. Dělí se na hrubou a jemnou. Jemná motorika vychází z hrubé, jde o pohyb ruky od ramene k prstům. Rozvíjí se uchopováním předmětů, hrou se stavebnicemi, kreslením a malováním.

Normální vývoj motoriky závisí na zralosti mozku, zdraví nervového systému, smyslovém vnímání a na možnostech jejího procvičování. Čím více má dítě příležitostí k jejímu procvičování, tím je to pro vývoj motoriky lepší. Dítě předškolního věku např. už střídá nohy při chůzi do schodů, šplhá po průlezkách a žebřících, dokáže udržet

rovnováhu na jedné noze. Umí jezdit samo, bez pomoci, na tříkolce, učí se jezdit na kole, většinou zatím s pomocí postranních koleček. Ve čtyřech letech už drží tužku ve třech prstech. Začíná být jasné, zda jde o leváka nebo praváka, které ruce dává přednost. Dítě umí překreslit tvary písmen podle předlohy a modeluje různé věci z plastelíny.

2.Dítě předškolního věku z hlediska vývojové psychologie

Předškolní věk trvá asi od 3 do 6-7 let. V tomto období dítě zažívá dvě hlavní události. Na začátku tohoto období většina dětí nastupuje do mateřské školy, čímž se dostává mezi své vrstevníky a tak „opouští“ známé prostředí rodiny. Začíná navazovat nové vztahy, mimo rodinu. Dítě se učí, jak se chovat k ostatním lidem, mělo by přijmout určitý řád, protože se tím dítě připravuje na život ve společnosti. Učí se spolupracovat s ostatními dětmi, musí se naučit prosadit se. Předškolní období končí nástupem dítěte do školy, proto je pro něj důležitá nejenom zralost fyzická, ale také sociální a emoční. Ve škole na něj budou totiž kladeny mnohem větší požadavky.

V předškolním období si dítě ujišťuje pozici ve světě a uvědomuje si vztah ke světu. (Vágnerová, 2005).

Při zpracovávání informací pomáhá dítěti představitost. Uvažování dítěte ještě není ovlivňováno logikou.

2.1 Vývoj poznávacích procesů

Poznávání je zaměřeno na nejbližší okolí, na svět a jeho řád. Dítě se učí poznávat stanovená pravidla. Toto období bývá označováno jako období intuitivního myšlení, neovlivňovaného logikou. U dítěte se rozvíjí porozumění souvislostem a vztahům, mezi objekty, symboly a pojmy. (Vágnerová, 2005). Zpočátku dítě souvislostem vůbec nerozumí. Všechno je podle něj takové, jak to vypadá. Neumí např. pochopit, že se může někdo jenom v přestrojení vydávat za někoho jiného a přitom je to pořád ten samý člověk, že se v průvodu masek pod nimi skrývají známí lidé. Kolem pátého roku už dítě začíná rozpoznávat dočasnou změnu objektu.

Předškolní dítě je přesvědčeno o pravdivosti svých názorů, projevuje se dětský egocentrismus, dítě nepřipouští žádný jiný názor než ten svůj. Ani po žádných jiných názorech nepátrá. Ignoruje informace, které by mu „překážely“, nevšímá si dalších souvislostí.

Dítě se zaměřuje na statické znaky, na to, jak vidí, že to právě je. Nechce se nechat mást dynamikou, proměnou okolí. To mu umožňuje zachovávat si pocit jistoty, kterou potřebuje. Jistotu také napomáhá udržovat v tomto období rozvíjející se fantazie. Pomáhá dítěti zpříjemňovat skutečnost, pomáhá mu udržovat rovnováhu, vyrovnávat se s realitou. Fantazie se s realitou v dětském vnímání doplňují. Jestliže je realita pro ně nemyslitelná, nepřipustí si ji. Vágnerová (2005) uvádí pojem „magičnost“, neboli zkreslování skutečnosti fantazií. S tím také úzce souvisí antropomorfismus, polidšťování neživých věcí. Objevuje se například v kresbách, kdy dítě kreslí sluníčku obličej. Dítě si ožívováním neživých objektů vytváří pro sebe srozumitelnější prostředí, což neznamená, že nerozezná neživou přírodu od živé. Nebere však na to ohled.

Předškolní dítě se snaží řešit daný problém, využitím předchozích zkušeností, ale s použitím fantazie, s důrazem na egocentrismus. Často nevyřeší problém, protože nedokáže situaci správně pochopit. Řešení je často nereálné, s přehnaným optimismem a sebehodnocením.

2.1.1 Hra a pohádka

Hrou se dítě vyrovnává s realitou. Ve hře si může nanečisto vyzkoušet to, co ještě ve skutečnosti nezná, či neumí vyřešit. Může si přehrát různé situace, např. když se něčeho bojí. Dítě si také může procvičit budoucí role hrou na něco.

Pohádka seznamuje dítě formou symbolů s vnějším světem, do kterého vstupuje. Stejně jako ve vnímání předškolního dítěte, i v pohádce je všechno buď černé nebo bílé, jednotlivé postavy jsou jasně vymezeny. Pohádka sděluje dítěti, že se vyplatí být dobrým, že zlo bude naopak potrestáno, že se vyplatí vytrvat a odolávat nástrahám, které na hrdinu útočí a ne jednou. Děti si v pohádkách hledají své hrdiny, se kterými se ztotožňují a dozvídají se, že i když byl někdo ošklivý a slabý, vyrostl v krásného odvážného a silného rytíře. Pro jistotu a naději dítěte je jedním z nejdůležitějších poselství to, že všechno nakonec dobře dopadne.

2.1.2 Prostor a čas

Dítě v předškolním věku přeceňuje velikost nejbližších objektů, které se jeví větší, než vzdálenější. Neumí odhadovat prostorové vztahy. Umí určit polohu nahoře a dole, ale odlišit vlevo a vpravo mu dělá potíže (Allen, 2008).

Orientace v čase je pro předškolní dítě náročná. Rozezná kratší a delší dobu, ví, co je dříve a později. Dítě se soustřeďuje na přítomnost, „řeší“ danou situaci teprve, až v ní je. Používá dny v týdnu. Měsíce, roční období zná, ale nepřemýšlí o nich, jsou pro něj vzdálené. Pro dítě zpočátku nemá minulost ani budoucnost větší význam.

2.1.3 Paměť

V předškolním věku se u dětí zvyšuje kapacita a rychlost zpracování informací, což je způsobeno zrání mozkových struktur a také stimulací, např. při paměťových hrách. Zlepšuje se také úmyslné zaměřování pozornosti.

Pro zapamatování si a uchování informací ještě děti nepoužívají žádné určité strategie. Nesnaží se úmyslně si něco zapamatovat vymyšlením nějakého způsobu. Jestli si dítě něco zapamatuje, jde pouze o zapamatování neúmyslné.

Také rozvoj metapaměti není u dětí předškolního věku velký. Nechápu princip zapamatování a také neví, k čemu by je využily.

Vzpomínky mohou mít děti už od 4 let, ale až do 6 let jsou jenom útržkovité a není jich mnoho. Většinou jsou nepřesné, částečně smyšlené. Paměť, která uchovává osobní vzpomínky se nazývá explicitní epizodická (Vágnerová, 2005). Zároveň s ní se také dále rozvíjejí jazykové schopnosti. Děti trénují epizodickou paměť převyprávěním příběhů. Paměť má pro ně význam také sociální a emoční.

2.2 Vývoj verbálních schopností

Děti rozvíjejí verbální schopnosti v komunikaci s dospělými, jsou také ovlivňovány médií, komunikují s vrstevníky. Kladou stále více otázek typu „proč“ a „jak“. Mluví srozumitelně..

Předškolní děti nepřijímají všechno, co slyší, i nápodoba verbálního vyjádření má selektivní charakter (Vágnerová, 2005). Často si děti zapamatují věty obsahující nějaké nové slovo. Dítě však musí chápat smysl sdělení, aby mohlo nové slovo později použít ve své řeči. Předškolní děti s novými výrazy experimentují.

Od 4 let děti začínají používat delší a složitější věty, správně užívají budoucí čas. Při vyprávění o uplynulých událostech používají čas minulý. Znájí předložky „na“, „pod“, „v“. Dokáží říct, jak se jmenují (jméno i příjmení), kolem pátého roku i bydliště a kdy mají narozeniny. Jsou schopny organizovat slovně chování ostatních „ty uděláš to a já něco jiného“ (Allen, 2008).

V tomto období děti hodně zpívají a recitují různé říkanky, většinu znají z mateřské školy. Děti se rády smějí, vyprávějí si vtipy, i si je samy vymýšlejí.

Významnou složkou vývoje je egocentrická řeč. Je spojena s myšlením, je řečí „pro sebe“, dítě nepotřebuje posluchače, nehledá žádného partnera pro komunikaci. Egocentrická řeč může mít význam expresivní (dítě jejím prostřednictvím vyjadřuje své

pocity), regulační (připomíná si, co má dělat, opakuje si, aby nezapomnělo) a kognitivní (dítě komentuje své jednání, co právě dělá, jak postupuje, což mu usnadňuje zapamatování a pomáhá pochopit situaci). Dítě se nemusí nikomu přizpůsobovat. Časem se z ní stává „vnitřní řeč“, která už není vyslovována nahlas (Vágnerová, 2005).

2.3 Emoční vývoj

Na rozdíl od batolecího věku je emoční prožívání dětí předškolního věku stabilnější. Emoční prožitky jsou stále závislé na uspokojení nebo neuspokojení v tom určitém okamžiku. Ale děti tohoto věku bývají většinou pozitivně laděné, ubývá negativních emočních reakcí. Zlost a vztek nebývají tak časté jako v předchozím období. Je to dáno dozrávající CNS a také tím, že jsou děti schopny své negativní prožívání, svou nespokojenost s danou situací vyjádřit už i jiným způsobem a také se dokáží se změnou nálad lépe vyrovnávat.

U dětí v předškolním věku se rozvíjí smysl pro humor. Děti si sdělují vtipy mezi sebou. Sdělování si legračních příběhů a příhod je důležité pro rozvíjení vztahů mezi dětmi navzájem, pro jejich upevnování a prohlubování.

Děti chápou blízkou budoucnost, dokáží se dopředu na něco těšit.

Z emočních problémů se v tomto věku vyskytují strach a úzkost. Stupeň bázlivosti a úzkostnosti je u různých dětí různý. Záleží na temperamentu. Strach bývá většinou podmíněn rozvojem dětské představivosti, děti si vymýšlejí strašidla, také se navzájem straší, často kvůli vzrušení.

V tomto období je důležitý rozvoj emoční inteligence, děti už jsou schopny zčásti ovládnout své citové projevy, protože chápou svoje pocity a rozvíjí se u nich také empatie. Empatické reakce vůči jiným lidem. Jestliže děti svoje citové projevy úplně neovládou, uvědomí si alespoň, co udělat měly.

V předškolním období jsou rozvíjeny také vztahy a s tím související emoce. Objevují se city jako láska, nesympatie, soucit. Děti se začínají také orientovat v emocích druhých.

Obecně bývají děti tohoto věku pozitivněji laděny. Jsou plny energie a nadšení.

Hodnocení, které mají děti o sobě, může být jak pozitivní, tak negativní. Novým pocitem je pro ně pocit viny. Děti jsou schopny uvědomit si, kdy překročily daná pravidla, o kterých vědí, že jsou platná a se kterými se dovedou ztotožnit. Vinu cítí, i když není na blízku nikdo, kdo by je na chybu upozornil.

2.4 Socializace

Předškolní věk je třeba chápat jako období přípravy na život ve společnosti (Vágnerová, 2005). A nejde jenom o přípravu dítěte na přechod z mateřské školy do školy základní. Dítě si rozšiřuje kontakty mimo rodinu. Přijímá další nové role. Je nejenom dcerou, synem, dítětem rodičů, ale stává se také spolužákem v mateřské škole, kamarádem, nejlepším kamarádem, vrstevníkem. Změny nenastávají pouze v chování k ostatním, ale také v utváření svého hodnocení a sebehodnocení, v prožívání.

Základy chování se učí děti v rodině. Učí se chápat projevy jiných lidí, ovládat vlastní emoce, učí se řešit různé situace včetně konfliktů.

Rodiče jsou pro dítě nejdůležitější autoritou, jsou pro něj vzorem. Dítě se svým rodičům chce ve všem podobat. Přejímá bez přemýšlení všechny jejich názory. Rodiče poslouchá, ve všem jim důvěřuje. Je si jisté tím, že jeho rodiče si dokáží se vším poradit, všechno vyřešit, že jsou dokonalí. Tím, že se ztotožňuje s někým, ke komu vzhlíží, tím se stává jistějším a upevňuje si své vlastní sebehodnocení. Děti si začínají ve hrách zkoušet role rodičů. Hrají si „na maminky a tatínky“. Učí se tak řešit různé situace, které je zatím v životě nemohou potkat.

Dítě se také učí ze vztahu, jaký má rodič k němu. Tak, jak se rodič chová ke svému dítěti, co všechno dítě přijímá, to potom dítě také dává dál ostatním. Důležitý je také vztah rodičů mezi sebou. Dítě zde vidí model, jak by se k sobě lidé měli chovat navzájem.

V rodině působí na dítě kromě rodičů i sourozenci. Musí se naučit s nimi vycházet. Vztahy mezi sourozenci jsou ovlivněny pořadím narození, kdo je starší, kdo mladší. Starší sourozenec může na mladšího žárlit. Starší může zneužívat svou roli zkušenějšího. Spíše mají pozitivní dopad: starší sourozenec toho mladšího ochraňuje, je pro něj zdrojem jistoty a po rodičích dalším vzorem pro předškolní dítě; mladší je pro staršího spojencem, kamarádem, členem rodiny se stejným postavením. Sourozenci spolu vyrůstají ve stejném prostředí, jejich *vztahy jsou citově významné* (Vágnerová, 2005). Jsou si navzájem nejenom partnery, ale také soupeři, musí soutěžit o přízeň rodičů. Naopak mohou se spojit a bojovat spolu, být si oporou a jeden druhého se zastávat. Učí se od sebe navzájem. Učí se vztahům.

Dítě, které sourozence nemá, jedináček, o přízeň rodičů bojovat nemusí. Ale má také méně podnětů naučit se komunikovat a vycházet se svými vrstevníky.

Právě v předškolním věku nastává období, kdy se dítě dostává do dalšího prostředí, než je jenom jeho rodina. Když chce dítě proniknout do širší společnosti, musí umět aplikovat naučené sociální a prosociální chování z rodinných vztahů. Musí se umět přizpůsobit, přijímat společenské normy a řád. K pozvolnému postupování za hranice rodiny hodně napomáhá dítěti mateřská škola. Dítě se dostane mezi své vrstevníky a zkusí používat získané sociální dovednosti. Objevuje se zde také nová dospělá autorita, paní učitelka. Dítě si k ní potřebuje utvořit vztah, většinou osobnějším, aby v ní mohlo mít oporu, aby se v prostředí mateřské školy cítilo bezpečně.

Děti v mateřské škole, i když jsou to vrstevníci, jsou cizí, neznámé. Dítě se musí naučit prosadit se mezi nimi, najít si tam svoje místo, navázat nové vztahy. To je pro dítě jednodušší, než navazovat kontakt s dospělým. Od dětí podobného věku necítí dítě tak velké ohrožení. Pro pozdější navazování kontaktů je to moc důležité. Mateřská škola je velmi důležitá také z hlediska připravování dítěte na chození do základní školy, kde na něj budou kladeny větší nároky.

Pro jedináčka musí být přechod z rodinného prostředí mezi vrstevníky do mateřské školy mnohem těžší, a proto by se mu měla věnovat větší pozornost. Mateřská škola je pro takové dítě bez předchozích „zkušeností se sourozeneckými vztahy“ pro budoucí navazování vztahů o to důležitější.

2.5 Vývoj dětské osobnosti

Toto období je pro dítě z hlediska rozvíjení sebepojetí velmi důležité. Sebepečení se vyvíjí ve vztahu k okolnímu světu, je to představa jedince o svém já. Dítě se snaží uplatnit ve svém rozšiřujícím se okolí, už to není jenom rodina, ale jsou to kamarádi ze školky. Začíná se s ostatními srovnávat.

Předškolní dítě má sklony k přeceňování svých schopností. Jde o předškolní egocentrismus. Dítěti pomáhá při ujišťování si svého postavení, své sebeúcty. Jako zdroj osobní jistoty mu slouží také nereálný optimismus (Vágnerová, 2005), kdy si dítě je jisté, že se mu vše povede. Svými úspěchy se chlubí a je na ně hrdé a chce být chváleno od dospělých. Klade sebehodnocení dítěti pomáhá udržovat také rozvíjející se fantazie. V ní může být kýmkoliv a dokázat cokoliv.

Součástí dětské osobnosti je také genderová identita (Vágnerová, 2005). Děti si uvědomují rozdíl mezi mužskostí a ženskostí. Ztotožňují se se svým pohlavím. Napomáhá tomu, jak se k nim rodiče chovají. Jinak se chovají k holčičkám a jinak

k chlapečkům (větší rozdíl v chování je u otců, matky se chovají méně odlišně). Od svých rodičů mohou odpozorovat, jaké jsou mezi nimi rozdíly. „Jdou jim příkladem“. Nejen napodobování rodiče stejného pohlaví pomáhá získat dítěti genderovou identitu. Důležité je také přebrání zkušenosti od rodiče opačného pohlaví, aby mělo dítě představu, kým není. Předškolní děti většinou zveličují hodnotu své genderové identity.

Konflikt, který může nastat v tomto období u dítěte, popsal Sigmund Freud, jehož teorii popisuje V. J. Drapala ve svém Přehledu teorií osobnosti (2003). U chlapců vzniká Oidipův a u dívek Elektriin konflikt. Dítě se zamilovává do rodiče opačného pohlaví. Konflikt se vyřeší, když je touha po rodiči opačného pohlaví nahrazena přáním být jako rodič stejného pohlaví. Chlapec chce být jako jeho otec, dívka zase jako její matka.

Pro normální vývoj dětské osobnosti je důležité, aby byli při výchově přítomni oba rodiče.

Rozdíly v pohlaví se také promítají do vztahů v mateřské škole. Děti dávají přednost kamarádům stejného pohlaví. Začínají se rozvíjet silnější přátelství, děti už mají své „nejlepší kamarády“.

3. Dětská kresba v předškolním věku

Kresba je pro dítě hrou. Je to způsob trávení volného času. Je to také prostředek k učení. Dítě objevuje a zkouší, co všechno může pastelkami dokázat. Ověřuje si své vlastní schopnosti a také napodobuje, co vytváří někdo jiný, dospělý.

V kresbě se odráží psychika dítěte, jeho nálada, emoční prožívání, temperament. Kresbou je procvičována jemná motorika a vizuální percepce.

Může to být také prostředek terapie. To, co dítě nedokáže, neumí, nebo nechce říci, to nakreslí a tímto způsobem nám to sdělí. Kreslení je součástí relaxace, při které se uvolňuje napětí.

Kresba je rovněž jedním z prostředků diagnostikování dítěte, dává nám obrázek o jeho vývoji, zájmech, o vztazích k druhým lidem. Používají se k tomu různé testy, např. Kresba začarované rodiny. S komentářem dítěte k takovému obrázku se pak můžeme dozvědět o jeho vztahu k ostatním členům rodiny.

V tomto období, kolem 4. roku dítěte, se už nevyskytují čáranice. Kresby začínají mít podobu, znaky určitých věcí. Zpočátku dítě mění podle potřeby, co by to tak mohlo být.

Když se mu něco, co mělo v úmyslu nakreslit nepovede, klidně to změní a nazve něčím jiným. Čím dál víc ale dítě kreslí to, co zná.

Většinou jsou to věci kolem něj. Sluníčko, květiny, stromy, domy, zvířátka. Dítě při kreslení neživých věcí používá antropomorfismus, zlidšťuje je tím, že jim nakreslí obličej, např. sluníčku. Ze všeho nejvíc však dítě předškolního věku začíná směřovat svoji kresbu na člověka, na lidskou postavu. Je to spojeno s uvědomováním si svého tělového schématu.

3.1 Kresba lidské postavy

Nejčastějším objektem zájmu kreslení pro dítě předškolního věku je člověk. Dítě je skoro důsledně antropocentrické (Uždil, 1984). Většinou kreslí to, co zná nejlépe a kdo je pro něj nejdůležitější, tou postavou bývá maminka. Následují ostatní členové rodiny, včetně dítěte samého.

Dítě do kreseb promítá celé své „já“. (Davido, 2008)

Zpočátku dítě kreslí postavu bez trupu, tzv. hlavonožce. To je asi ve 3 – 4 letech. Svě tělo si dítě uvědomuje velmi brzy, ale nemá dostatečný vizuální „přehled“ o svém trupu. **Trup** začne kreslit, až potřebuje na postavě zdůraznit oblečení, např. na kabátu knoflíky. Zpočátku většinou bývá trup kreslen ve velikosti menší, než je znázorněna hlava. Ta je na trup napojena přímo, zatím bez krku. Někdy se trup směrem k hlavě zužuje, což jakýsi krk naznačuje.

Hlava je nejdůležitější částí těla. Dítě předškolního věku dobře zvládne kruh. Ten si nacvičuje už u sluníčka. Čím je dítě mladší, nebo méně zdatným kreslířem, tím je hlava větší (větší se lépe kreslí, pokud není ještě dobře rozvinutá jemná motorika). Na hlavě se objevují detaily jako oči, nos, ústa, vlasy, uši. Občas některá část ještě chybí. Nejdůležitější jsou totiž oči a ústa, ostatní části závisí na zkušenosti dětského kreslíře, na tom, jak často kreslí, jak části obličeje odpozoruje. Vlasy jsou zobrazovány už od začátku, nebo alespoň pokrývka hlavy.

Z končetin se objevují dříve **nohy** než **ruce**. Nohy jsou ve stádiu hlavonožce napojeny přímo na hlavu. Vlastně stejně tak dobře by mohlo jít o paže vedoucí z hlavy. Když dítě začne kreslit trup, paže většinou úplně chybí. Potom jsou přidány, většinou kolmo na trup. Jsou bez dlaně a prstů. Prsty se postupně přidávají a také můžou být ze začátku kolmé jako hrabičky, nebývá jich pět. Méně, ale i více. Ruce a nohy nenaznačují žádný pohyb, ani nejsou ohnuté. Pro dítě je zatím hodně těžké ohyb paží

naznačit, ani to ale pro svoji spokojenost s výtvořem nepotřebuje. Mohou ale být vztyčeny nahoru, nebo později dolů, když dítě opustí tzv. R – princip (viz. zobrazení prostoru, kapitola 3.2), a tím naznačí jakousi dynamiku, pohyb v obrázku.

Nohy jsou kresleny nejdříve jednou čárkou. Postupně se čárka zdvojuje a jsou znázorněny kalhoty. Zpočátku chybí chodidla. Ty jsou vyznačeny později zesílením čáry, nebo kuličkou na konci nohy nebo jiným znakem. Nebo zahnutím. Jsou zahnuty většinou jedním směrem.

Pohlaví není zpočátku naznačeno. Za jeden z prvních znaků pohlaví na kresbě předškolního dítěte lze považovat sukni a jiné charakteristické doplňky pro dané pohlaví, např. klobouk, vousy.

Charakterizovat postavu oblečením dokáže dítě podle autorky R.Davido (2008) až ve věku pěti až šesti let.

3.2 Zobrazení prostoru

Děti kreslí na cokoliv, na jakýkoliv podklad. Jsou omezeny velikostí papíru, ale uspořádání na obrázku na první pohled vypadá, že nemá žádný smysl. Věci jsou „rozházeny“ nahodile. Dítě dopředu nepřemýšlí, co všechno by se mu tam mělo vejít, nerozvrhuje si dopředu uspořádání, proto se mu tam občas nevejde vše, co mělo v úmyslu nakreslit. Pokud dítě nakreslí postavu, je uprostřed. Uprostřed je ten nejdůležitější objekt. Jestli dítě kreslí několik objektů, jsou uspořádány kolem nějakého pomyslného středu.

Dítě si velmi brzy zvolí jako základnu pro svoji kresbu spodní okraj obrázku. Nakreslí tam většinou i pruh pro zdůraznění země. Často jde o zelený trávník. Znázorní i nebe na horním okraji papíru, modrým pruhem. Objekty potom řadí vedle sebe na spodním okraji. Když se něco nevejde, zbylé věci vynechá. Později si však začne řešit takto vzniklou situaci tím, že otočí papír a jako další základnu si zvolí další okraj papíru a pokračuje v kreslení dál. Dítě je spodním okrajem hodně omezováno a hodně dlouho v tomto stádiu setrvává, je to pro něj na dlouho nejdůležitějším pravidlem, začínat zemí u spodního kraje a na ni „položít“ věci, zbylé části papíru zůstávají prázdné. Časem se propracuje k tomu, že začne umisťovat další věci do zbylého prostoru, jako by tam mělo další pomyslnou základní čáru.

Dítě ještě nepoužívá ve svém tvoření perspektivu. K té, nebo k jejím začátkům, se může propracovat až po šestém roce věku. To se na obrázku objevuje něco jako horizont, kde dítě naznačuje členitost krajiny a kopce.

U dítěte předškolního věku se objevuje něco, co J. Uždil ve své knize Čáry, klikyháky, paňáci a auta (1984) označuje jako plošné uspořádání prostoru. Jde o tzv. sklápění. Předměty jsou nakresleny jakoby z nadhledu a je vidět celý jejich tvar. Jsou kombinovány na jednom obrázku s dalšími předměty, které jsou nakresleny „normálně“ kolmo na základní čáru, např. strom.

Dětem nic nebrání ani v zobrazování vnitřního objemu věcí. Jsou to části, které sice nejsou vidět, ale dítě je zná a ví, že tam je. Proto nakreslí danou věc jako průhlednou, nakreslí např. obsah nákupní tašky, kterou některá z postav nese.

Zvláštním znakem dětské kresby, kterou si dítě řeší rozlišování směrů ve svém výtvarné činnosti je tzv. R – princip (Uždil, 1984), jde o pravý úhel. Dítě používá zobrazení formou pravého úhlu kdekoliv je to možné, např. větve stromu jsou kolmo k jeho kmeni, ruce jsou kolmo k tělu lidské postavy, komín je kolmý ke střeše. Vypadá to nepřirozeně, ale pro dítě to znamená důrazné odlišení vodorovnosti a svislosti.

3.3 Výtvarný projev a psychika

Stejně jako vývoj sebepojetí podporuje vývoj socializace dítěte, jako verbální schopnosti napomáhají vývoji emocí, nebo jako vývoj tělesný jde ruku v ruce s vývojem motoriky, tak také kresba souvisí s duševním vývojem jedince. Kresba ovlivňuje náladu a momentální prožívání, také nálada ovlivňuje kresbu. Kresba je hra, kterou se dítě učí. Ověřuje si své dosud nabyté znalosti a procvičuje dovednosti. Uplatňuje své vnímání a rozvíjí fantazii.

Při tvorbě není zapojován jenom zrak, ale i ostatní smysly. Je třeba se soustředit. Do tvoření jsou zapojovány i emoce. Ať kladné, nebo záporné. K výtvoru je zaujímán určitý postoj, stejně tak k předloze, která němu slouží. Jakmile je na ni zaměřena pozornost, už to není anonymní předmět a to také ovlivní tvoření.

Tvoření, které zároveň baví, dokáže člověka vtáhnout do sebe a osvobodit ho na chvíli od problémů, starostí a těžkostí. Vůbec není důležitý dokonalý výsledek tvůrčí práce, důležitější je radost z tvoření. Hledání cest.

Z obrázků dítěte se dá dozvědět, jestli je šťastné, jestli náhodou není nemocné, jak se zrovna dneska cítí. Ukazuje, co prožívá, co je pro něj v této chvíli nejdůležitější.

Nakreslí, co třeba včera dostalo k narozeninám, kde bylo o víkendu na výletě nebo kdo u nich byl na návštěvě. Do kresby dítě ukládá své zážitky. Když je smutné, kresbou se snaží se smutkem vyrovnat. Když je rozčilené, kresba jej dokáže uklidnit.

Když dítě zapojuje fantazii při kreslení vymyšleného objektu, zhodnocuje zkušenosti, co má z poznávání skutečných věcí, se kterými se setkává a které dobře zná. Vybírá si. Když např. kreslí mimozemšťana, nebo nějaký stroj z budoucnosti, užívá znaků reálných věcí. Vnímání je tedy úzce spojeno s vědomostmi, city a zájmy (Uždil, 1984).

3.4 Typy kreslířů

Kresba o dítěti vypovídá podle toho, jaký námět si při tvorbě zvolí, jakou techniku používá, kdy kreslí, jak často, jestli vůbec kreslí z vlastního popudu. Rozdíly jsou také v tom, jak dítě vnímá věci kolem sebe, jak na daný, zobrazovaný předmět nahlíží, co je pro něj důležité. Jestli je důležitý tvar, barva nebo dokonce vůně. Podle toho se začaly vyvíjet teorie, které charakterizují různé skupiny nesoucí stejné znaky při tvoření. Níže jsou uvedeny některé základní typy kreslířů.

J. Uždil (1984) rozlišuje dva hlavní typy kreslířů. Jde o extravertní a introvertní typy. Tyto dva základní typy se ještě dále dělí na další konkrétnější podtypy.

Extravertní typ je někdy také nazýván enumerativním typem. Jako by kreslíř nejdříve „vypočítával“ všechny důležité i méně důležité části zobrazované věci. Pokouší se vystihnout její vzhled, její přesné proporce, jak je umístěna v prostoru, odpovídající barevnost, osvětlení. Tímto se název enumerativní mění na výstižnější označení, mluvíme o „objektivním typu“. Kresba má dokonale propracované detaily (např. technické u aut), ale může nás méně zaujmout po výtvarné stránce a může se zdát, jako by kreslíř postrádal bližší vztah k zobrazované věci. Naopak mnohem primitivnější kresby si nás získávají svou originalitou a silou výrazu.

Introvertní (introvertně expresivní) je typem, u kterého rozhoduje zážitek, který mívá silně emotivní charakter. Děti tohoto typu nejsou tolik „specializovány“, jako u objektivního typu, kde jsou specialisti např. na letadla nebo na koně. Téma se neopakuje a je zosobněno výběrem faktů: zážitek Vánoc pro jedno dítě znamená stromeček, pro jiné prodej kaprů. Patří sem ale také témata, které dítě charakterizuje vysvětlením: „To jsem já, jak...“.

Obrázek vytvořený kreslířem tohoto typu je celistvý. Je z něj pozitivní dojem, vyzařuje z něj pohoda a jakási samozřejmost. Nelpí na objektivním zobrazení skutečnosti, detaily nejsou podstatné a kreslíř neřeší proporce ani odpovídající barvy.

Děti tohoto typu mívají smysl pro tvar. Jsou dobří v modelování.

Uždil (1984) ještě vyděluje v rámci introvertně orientovaného kreslíře dva typy:

Vizuálně (zrakově) zbarvený typ kreslíře lpí více na tvarově zajímavých vlastnostech věcí, hledá barevný tón, snaží se přiblížit dojmu skutečnosti.

Typ založený hmatově – haptický se nevyhýbá barvě, nezpracovává ji, klade ji plošně, výtvořiny působí dekorativně.

Všeobecně však platí, že více je smíšených typů, které v něčem patří do jednoho, v jiném do jiného typu kreslíře. Některé děti jedním typem jenom projdou, aby se dostaly do dalšího.

Lowenfeld vychází ze zkušeností, které měl při své práci se zrakově postiženými. Zjistil, že někteří klienti, i když byli částečně vidící, nepoužívali při kreslení a modelování zrak, i když by mohli. Naopak jiní se výhradně spoléhali na vizuální podněty. Lowenfeld dospěl k závěru, že u někoho mohou převládat haptické zkušenosti při zkoumání okolí, i když je to člověk, který nemá žádnou poruchu zraku. A paradoxně u člověka nevidomého se může projevit vizuální talent.

Vizuální typ: pro tohoto kreslíře je důležité pozorování kresleného objektu. Kreslíř důkladně zkoumá, jaký má zobrazovaná věc tvar. Zaměřuje se na výběr správné barvy, na důkladné „zmapování“ světla a stínu. Kreslíři jde o zjištění správných proporcí, perspektivu. Vidí celek, nevnímá detaily.

Haptický typ: tento kreslíř vnímá daný objekt pomocí jiných smyslů, než je zrak. Vnímá je chutí a vůní, dotykem, vnímá teplotu. Například barvu také nevybírání podle vizuální zkušenosti, ale řídí se svým pocitem. Výtvořiny často obsahují detaily, které nejsou vidět, ale o kterých je výtvarník přesvědčen, že jsou důležité. Děti tohoto typu rády sahají na různé materiály.

3.5 Barvy

Základní barvy jsou červená, modrá a žlutá. Komplementární barvy k nim jsou zelená, oranžová a fialová (Šicková – Fabrici, 2002). Barvy mají v různých kulturách a dobách odlišný význam. Nebyly používány jenom ke zdobení, zkrášlení různých objektů, třeba při oslavách nebo náboženských obřadech. Barvy se používaly i na tělo,

např. indiánští bojovníci je měli kvůli zastrašení nepřítele, ale také kvůli naklonění svých bohů. Ve válce se barvy používají pro maskování před nepřítelem, v dnešní době poradci pro image radí, co si obléci na obchodní schůzky, jakou barvu zvolit k přijímacímu pohovoru. Klade se důraz na psychologickou hodnotu barvy.

Anglický překlad slova blue je nejenom modrý, ale také smutný a depresivní.

Pro dítě v předškolním věku nejsou barvy až tak rozhodující. Na jedné straně sice používají barvy, které jsou svázány s určitou „věcí“, které odpovídají skutečnosti, jak je vidí v přírodě, např. sluníčko je žluté, tráva zelená, ..atd., ale na druhé straně barva, která není tak jasně stanovena a kde má dítě prostor pro svou fantazii, tak toho samozřejmě využívá. Děti mají své oblíbené a méně oblíbené barvy. Většinou mezi oblíbenými barvami převládají barvy teplé. Při hodnocení kresby bychom měli rozhodně brát v úvahu věk dítěte, protože používání určité barvy v jednom věku nemusí nic znamenat, zato o pár let později může taková skutečnost poukazovat na nějakou anomálii. Například červená barva je u mladších dětí velmi oblíbená a je to zcela normální. Po šestém roce však toto používání může znamenat agresivitu.

Když dítě kreslí lidskou postavu, snaží se, aby měla barvu obličeje co nejvíce podobnou barvě tělové. Vyberou si například oranžovou, protože ta se té tělové nejvíce podobá. Většinou to okomentují a vysvětlí. A zase je zde potřeba zdůraznit, že stejně, jako nechat si vysvětlit od dítěte proč a co nakreslilo, je důležité, aby nám mohlo zdůvodnit, proč vybralo takovou barvu a ne jinou.

Dítě potřebuje rozlišit jednu barvu od druhé a nám se ta barevná nadsázka může zdát smělá, stejně jako obtahování postav a objektů, aby byly zdůrazněny. Dítě má však potřebu rozlišit jednotlivé věci na obrázku a představit je jako jednoznačně čitelné (Uždil, 1984).

Stručná charakteristika významu některých barev (Davidov, 2008; Šicková-Fabrice, 2002):

Červená: Je normální, že červenou barvu používá dítě předškolního věku velmi často. Po šestém roce může jít o známku agresivity.

Modrá: Může být teplá i studená. Požívají ji mladší děti také velmi často. Může být znakem přílišné sebekontroly, pokud je používána nadměrně.

Žlutá: Je označována jako barva levé hemisféry. Podporuje duševní kapacitu člověka. U dítěte může ukazovat na závislost na dospělém.

Zelená: Je barvou rovnováhy, symbolizuje klid. Děti týrané nebo sexuálně zneužívané ji používají v kombinacích s červenou.

Černá: Označuje úzkost a smutek. U dětí ukazuje prožité trauma nebo deprese. Ale může být znakem bohatého vnitřního života.

Bílá: Symbolizuje čistotu a nevinnost. Bílá barva u dětí použitá na bílý papír něco potlačuje nebo skrývá.

Fialová: Děťmi užívaná málo, s modrou ve spojení značí úzkost. Poukazuje na nesnadnou adaptaci dítěte na něco.

Hnědá: Je barvou trpělivých. U dětí znamenají umíněnost. Může poukazovat i na konflikty

Oranžová: Je to barva extrovertů a nebojácnosti. Vzniká ze žluté a červené.

Nelze dávat barvě v arteterapii veledůležitou úlohu, dítě si může procházet různými fázemi, je ovlivněno módou, médií, okolím, ale obecně lze říci, že teplé barvy značí vyrovnanost, naopak tmavé jsou symbolem smutku, nevýrazné a bledé poukazují na nevyrovnanost nebo špatný zdravotní stav (Davido, 2008).

4. Zvláštnosti v kresbě lidské postavy předškolního dítěte

U předškolního dítěte se mohou vyskytovat neobvyklosti v kresbě, nebo v jejím provedení. Důležité je nejdříve se seznámit s dětským komentářem ke své vlastní kresbě. Dítě nám vysvětlí, proč nakreslilo obrázek právě tak, jaké k tomu mělo důvody. Proč v kresbě něco vynechalo. Této problematice se ve svých knihách věnují R.Davido (2008) a M.Svoboda (2001).

Při kreslení lidské postavy může už její **velikost** napovědět o povaze, prožívání dítěte. Velmi malou postavu kreslí děti úzkostné, nejisté. Např. při kresbě rodiny, kdy je vidět velikostní poměr k ostatním postavám, členům rodiny. Naopak nápadně velká postava svědčí o snaze vyniknout, být vidět. Stejně tak ale může jít ještě o nedostatečně vyvinutou grafomotoriku, protože velké věci, stejně jako třeba jen velká hlava, se nezkušenému kreslíři kreslí podstatně lépe. Nikdy nemůžeme posuzovat kresbu podle jediného, i když třeba velmi nápadného znaku.

Někdy může být kresba postavy „**rozkouskovaná**“. To vypovídá o špatném vnímání tělesného schématu, může jít jen o nepozornost, ale také třeba o duševní poruchu, nebo dokonce sexuální zneužívání. Chybějící části těla, končetiny, hlava, mohou ukazovat na depresi, stres, ale třeba jenom únavu dítěte, nechť pokračovat dál v kreslení.

Lidská postava může být nakreslena dítětem také úmyslně **zmrzačená**. Většinou jde o reakci dítěte na útok vůči sobě. Je to obranná reakce, např. dítě nakreslí otce bez rukou, aby nemohlo být fyzicky potrestáno.

Na obrázku lidské postavy je důležitá **hlava** a obličej. Stejně jako u celé postavy, i velikost hlavy může být zvláště u mladších dětí znakem nedokonalé jemné motoriky. U starších dětí už může jít o poruchu, dokonce paranoii. Malá hlava značí nízkou sebeúctu. Oči mají výsadní postavení. Jsou „oknem do duše“. Velká ústa mohou symbolizovat agresí. Jsou znakem řeči, ale také erotiky. Chybějící ústa mohou znamenat potíže ve vztazích. Celkově nápadné rysy v obličejí znamenají, že dítě chce být v centru zájmu. Nos je zástupce falického symbolu. Uši slouží ke zvládnutí komunikace, potřebujeme slyšet. Chybění uší je znakem poruch v komunikaci.

Trup se objevuje v kresbě, až si dítě uvědomí své tělesné schéma. Zpočátku jsou postavy bez trupu, hlavonožci. Pokud se dítě nachází ve stadiu „po hlavonožcích“, chybění trupu poukazuje na odmítání vlastního těla, na nesprávné vnímání tělového schématu. Mohou se vyskytnout nápadné pohlavní znaky při sexuálním zneužívání.

Paže a **ruce** jsou symbolem komunikace s okolím. Pokud chybějí, dítě může mít komunikační problémy, nebo mohou být nepřírozeně krátké. Vynechání paží může mít spojitost s masturbací.

Nohy zajišťují člověku oporu. Stejně tak v kresbě jsou jejím znázorněním. Jejich chybění znamená nejistotu nebo špatnou stabilitu v postavení ve společnosti. Depresivní děti kreslí nohy často ohnuté.

Pokud dítě předškolního věku kreslí nahé postavy, je to zcela normální. Začíná je „oblékat“ kolem pátého roku. **Oblečení** naplňuje jakési sociální normy. Také ukazuje vkus dítěte, smysl pro estetičnost.

Pokud sledujeme dětskou kresbu a pokoušíme se ji využít pro diagnostiku, měli bychom také sledovat jak dítě kreslí. Jaký má **postup** při kresbě postavy. Může se totiž vyskytnout případ, kdy dítě nakreslí hlavu postavy až nakonec. V tom případě by se mohlo jednat o dítě se špatnou schopností komunikovat. Může ale takto postupovat i natruc.

Důležité je si všimnout, kde je postava na obrázku umístěna, v které části prostoru. V koutku se může krčit malá postavička, charakterizující dítě jako méněcenné nebo ohrožené. Uprostřed velká postava symbolizuje pravý opak.

II.Praktická část:

Úvod

Pro výzkumnou studii jsem si vybrala Toničku z několika důvodů. Je to na první pohled průměrné dítě. Zním její rodinu dlouho, Toničku od narození. Když jsem začala Toničku sledovat, její maminka měla před porodem druhého dítěte. Věděla jsem z dřívější doby, že Tonička převážně kreslila maminku, což mi přišlo zajímavé (během studování materiálů jsem se však dočetla, že děti, když začínají kreslit postavu, samozřejmě kreslí tu, pro ně nejdůležitější – maminku). Ale také když budou převažovat postavy, bude na nich alespoň vidět rozdíly třeba víc, než na jiných objektech.

Toniččina rodina také plánovala stěhování, z města na vesnici, které se uskutečnilo až ke konci roku, ale z hlediska psychologie mi to přišla také jako důležitá změna v životě člověka. A chtěla jsem, aby to bylo dítě navštěvující mateřskou školu.

Jedním z důvodů byla také pohodlnost, protože jsem se mohla s Toničkou často setkat právě ve vesnici, kde má Tonička babičku a kam plánovali stěhování, kam já jezdím ke svým rodičům a tudíž jsme tam obě poměrně často.

Anamnéza

Dívka Tonička: (4;3)

Tonička je dívka, narozená v 9.měsíci těhotenství. Porod normální. Byla kojena do 14.měsíce. Raný vývoj, vývoj řeči a motoriky, byl bez nápadností, běžný. Už ve tři a půl letech si oblíbila koloběžku a vůbec ji nedělala problémy rovnováha. Na kole jezdí od čtyř let a dvou měsíců, nemá ke kolu přídatná kolečka. Má dobře vyvinutou jemnou motoriku. Tužku držela správně už ve třech letech, možná je to i důsledkem toho, že už od dvou let navštěvovala výtvarný kroužek, malování rodičů s dětmi. Dává přednost pravé ruce.

Prodělala běžné dětské nemoci, od 8.měsíce až do 3 let měla ekzém. Při nemoci je trpělivá, málo pláče, je statečná. Ze závažnějších nemocí měla zápal plic v 18.měsících, kdy byla hospitalizována v nemocnici. V té době začala chodit na nočník, přestala nosit pleny. Měla z toho sama velkou radost, když za to byla chválena od rodičů, proto ji to pomohlo překonat nepříjemné vzpomínky na pobyt v nemocnici.

Do mateřské školy začala chodit asi ve 3 a půl letech. Již předtím však navštěvovala miniškoličku (od 2 a půl roku). Na miniškoličku si pamatuje, co tam dělali, pozná místo, kde to bylo.

Ve tři a půl letech napočítala do 20. O půl roku později rozeznávala číslice od 1 do 9, ale písmenka ji ještě nezajímala. Ve stejnou dobu se sama začínala zajímat o tvary, ptala se, co je trojúhelník, čtverec a obdélník. Ve čtyřech letech dokázala přepisovat některá písmenka podle předlohy, což odpovídá motorickému vývoji dítěte toho věku. Na začátku mého pozorování už uměla sečíst 3+3 a 5+5. Umí převyprávět pohádkový příběh.

Fyzicky je vytáhlejší, než její vrstevníci, tudíž vypadá starší. To má i svoje nevýhody, protože dospělí, třeba cizí maminky na pískovišti, na ni mají větší požadavky, vzhledem k jejímu věku. Tonička je ale šikovná a vyrovnává se i s tímhle velmi dobře. Často také omlouvá svoje nedostatky, kterých si je vědomá tím, že nemůže umět to, co její kamarádi, když jsou starší. To se týká například hlásky „r“, kterou zatím nevyslovuje správně.

Její rodiče jsou zdraví. Pochází z harmonické rodiny s dobrými ekonomickými poměry. Je prvorozená, má mladší sestru, která se nedávno narodila. Stará se o ni. Navštěvuje MŠ. Bydlí ve městě. Ale hodně času tráví u babiček na vesnici, kam se plánují později přestěhovat.

Tonička je hodně citlivá a empatická.. Nemá ráda konflikty, je diplomat. Snaží se urovnávat hádky, např. „Mami, mami, nekřič tolik, počkej..“ a snaží se všechno vysvětlit. Všechno hodně prožívá. Dobré i špatné. Když je na ni někdo zlý, dokáže si ho omluvit stylem „on to tak nemyslel“. I záporné postavy v pohádkách podle ní za to, jaké jsou, vlastně nemohou. Říká, že čarodějnice je zlá, protože její maminka na ni byla zlá.

Má smysl pro humor, jako většina dětí předškolního věku, ráda se směje vtípkům, ale sama je nevymýšlí.

Je absolutně nekritická. Ve všem. Myslí si, že je ve všem nejlepší, i když je na první pohled vidět, že je někdo druhý v něčem lepší. To odpovídá předškolnímu egocentrismu, díky němuž si dítě ujišťuje své sebehodnocení.

Její kamarádi jsou až o půl roku starší. Táhnou ji dopředu, inspirují ji. Je společenská, ráda navštěvuje MŠ. Má smysl pro detail. Ráda tančí a zpívá. Ráda se předvádí, i když se nedá říct, že by to dělala pro obdiv ostatních, je tišší, ale má z pohybu a předvádění radost, spíš sama pro sebe. Navštěvuje kroužek hip hopu i folklorní soubor. Také angličtinu.

Výzkumná studie

Cíl:

Cílem mojí práce je sledovat vývoj výtvarného projevu předškolního dítěte v průběhu jednoho roku.

Použité metody:

Při výzkumné studii jsem použila metodu pozorování, také rozhovor s dítětem a rozhovor s rodiči dítěte. Následoval rozbor výtvarných projevů dítěte.

Výzkumná otázka:

Jak se mění výtvarný projev dítěte v průběhu jednoho roku?

S Toničkou jsem se snažila kreslit dvakrát do měsíce. Někdy to vyšlo i častěji. Kreslila a malovala jsem s ní u ní doma, ale také u její babičky, u mých rodičů, u mě. Nikdy jsme nekreslily venku, v přírodě. Snažila jsem se, nechat ji kreslit spontánně, protože stejně „na povel“ kreslí nerada. S výjimkou hry „hádej, co to je“, nebo když jsme kreslily „něco z bydliště“ a „čeho se bojím“. Při kreslení se soustředí. Vybírá si sama, na co bude kreslit, často jsou to z druhé strany již něčím potíštěné nebo popsané papíry. Střídá materiály: pastelky, fixy, barvy i propisku a tužku. Převažuje u ní však kreslení.

Při tvorbě prvního obrázku jí bylo 4;3 a při posledním obrázku 5;3. Zachytila jsem tedy jeden rok bez devatenácti dní.

Výzkumná část - obrázky a popisy:

Všechny obrázky jsou kresleny na papír velikosti A4, kromě dvou obrázků s datem 12.1.2009, ty jsou kresleny na papír velikosti A5. Obrázky jsou vyfoceny a zmenšeny. Obrázek č.4 je jako jediný namalovaný barvami, jinak jsou použity pastelky, fixy, propiska a tužka.

Obr.1 Maminka (22.3.2008). Tonička kreslí obrázek před odjezdem maminky do porodnice. Na obrázku je maminka se sestřičkou v bříšku – příklad transparence. Sestřička je už velká, už se může narodit, jak Tonička říká. Maminka má dlouhou sukni a vlasy se žlutou = melír. Stojí v trávě, vedle ní je kytka. Po domalování obrázku se ptá,

Obr. 1 Maminka

Obr. 2 Maminka

co může být červeného, že by nakreslila něco červenou pastelkou – sama vymyslí červánky. Tonička je s obrázkem spokojená. Postava už není hlavonožcem. Z trupu vycházejí končetiny, ruce, na kterých jsou znázorněny prsty (kolmo v pravém úhlu = R – princip). Hlava má detaily. I miminko v bříšku má nakresleny všechny části. Zatím u obou postav chybí krk a chodidla. Zobrazen vnitřní objem postavy.

Obr.2 Maminka (22.3.2008). Obrázek, který Tonička předtím dokreslila, skončila červenou pastelkou, proto se rozhodla pokračovat dál jenom touhle barvou. Nakreslila maminku s miminkem v bříšku. Znovu se objevuje transparentnost. Dole je modrá cesta do porodnice. Nevěděla, jak taková cesta do porodnice vypadá. Stázinka, její sestřička, se usmívá, protože se do porodnice prý těší. Když Tonička obrázek nakreslila, uvědomila si, že se jí tam už

nevejde zbytek rodiny. Chybí ústa, ta má pro změnu usmívající se Stázinka. Nejsou ještě prsty.

Obr. 3 Maminka

Obr.3 Maminka (8.4.2008). Maminka v sukni. Byla „na melíru“, což je vidět v barvách na hlavě. Poznávacím znakem maminky jsou zelené oči. Má sukni.

Obr. 4 Kočárek

Obr.4 Kočárek (8.4.2008). Tonička obrázek namalovala barvami po příchodu z mateřské školy. Ptala jsem se jí, čím by chtěla být, odpověděla „maminkou dětí“, na otázku „proč?“, odpověděla, že by je mohla ochraňovat. Na obr.namalovala sebe s bílým kočárkem na 4 kolech. Kočárek má před sebou, myslím, že jde o naznačení prostoru, postava se s kočárkem překrývá. Chtěla namalovat, že ho drží. Obrázek je velmi zdařilý.

Obr. 5 Maminka v trávě

Obr.5 Maminka v trávě (8.4.2008). Ptala jsem se Toničky, proč pořád kreslí maminku, odpověděla, že nejlíp umí jen maminku. Na hlavě zase barevně odlišila barvy melíru. Naznačeny rukávy a z nich vystupující ruce, bez prstů. Prostorové uspořádání scény naznačeno pruhem země a nebem.

Obr.6 Ohňostroj (15.5.2008). Ve školce měli ten týden akademii. Ohňostroj Tonička nakreslila pro oslavu na závěr. Kresleno fixem + tiskátko. Pokreslený celý prostor papíru. Kreslila rychle. Střídala barvy, měla radost „z čarání“. Nevím, jestli byl původní záměr nakreslit ohňostroj, nebo to Tonička pojmenovala až potom, co jsem se jí zeptala, co to je.

Obr. 6 Ohňostroj

Öbr. 7 Dikobraz v trávě

obrázku, ale po otočení papíru Tonička zvolila za základnu pravou stranu. Užívala si kreslení opakujících se čar.

Obr. č. 7. Dikobraz v trávě. (15.5.2008). Hrály jsme hru „myslím si zvíře“. Tonička vymyslela dikobraze, o víkendu byla totiž s rodiči v zoo. Dikobraz se usmívá, polidštěným obličejem k nám, i když je z profilu, tzv. smíšený profil. To je typické pro zvířátka nakreslená dětmi v předškolním věku. Má na hřbetu naznačeny bodliny, zespodu jsou 4 končetiny. Tonička vystihla charakteristické znaky zvířete. Nahoře sluníčko s očima, nosem a ústy. Dikobraz je v trávě. Tráva

je nejenom na spodní straně

Obr. č. 8. Želva. (30.5.2008). Tonička kreslila navečer, před spaním. Byla našťvaná, kreslila natruc. Během kreslení se postupně uklidňovala. Želvu, jak říká, dnes kreslili i ve výtvarném kroužku, ale barvami. Teď ji pro změnu nakreslila pastelkami. Nakresleny 4 končetiny a na krunýři vyznačeny tvary obrazců.

Obr. 8 Želva

Následuje skupina tří obrázků č. 9, 10, 11. Drak. (16.6.2008). Tonička dostala k svátku propisku. Zkoušela s ní kreslit. Nejdřív nakreslila „plánek“ = čáranice uprostřed prvního

Obr. 9 Drak I

obrázku. Na tomtéž obrázku vlevo nahoře nakreslila jeskyni, nakonec dole nakreslila draka, kouří se mu od pusy. Má obličej, velké uši a dvě nohy. Ukazuje mi cestu draka k jeskyni, nepasuje jí to, tak kreslí přechod (pro chodce) vpravo nahoře. Baví ji to, je soustředěná.

Obr. 10 Drak II

Následuje druhý obrázek. Pokračuje. Když Tonička zjistila, že cesta k jeskyni nevede, nakreslila jeskyni, draka a radši 3 cesty. Poměrně rovné. Na draka jí říkám, že by mohl mít možná i ocásek a dlouhý krk a spolu jsme hádaly, kolik má mít nohou. Nakonec kreslí znova draka...

Obr. 11 Drak III

Obr. 12 Tonička

Drak. Cestu z jeskyně už neřeší, mluví o ní. Drakovi se kouří z pusy. Vlevo od něj je jeskyně. Jsem drakem překvapená, moc se mi líbí. Říkám jí, že by mě zajímalo, jakou má barvu. Tonička přinesla pastelky a vybarvila ho. Byla s ním moc spokojená, říkala, že ho nechá na večer jako překvapení pro tatínka. Na obrázku pravé úhly – R – princip.

Obr. č. 12. Tonička. (3.7.2008). Tonička nakreslila sebe. Vždycky si nakreslí modré oči a blond vlasy (má je), mamince naopak kreslí zelené oči a většinou melír. Byly jsme venku na procházce, bylo hezky, proto nakreslila sluníčko. Nejdříve nakreslila obrázek fixem, potom vybarvila pastelkami. Vyznačila na ruce prsty. Pruh země – tzv. základní čára.

Obr.13 Zajíc. (14.7.2008). Tonička byla s maminkou a Stázičkou na návštěvě u mých rodičů. Dala jsem jí nové pastelky, tak začala kreslit. Venku přšelo, proto prý nakreslila sluníčko. A zajíce, protože ten není v zoo, ve které byla s rodiči před týdnem. U zajíce nakreslila obrys, potom vykreslila detaily, potom ho vybarvila. Znovu zdůraznila části obličeje a končetiny.

Obr. 13 Zajíc

Obr. 14 Létající balony

Obr.14 Létající balony (5.8.2008). Viděla je v televizi, v pořadu Matýsek. Nejdříve nakreslila tužkou zem, základní čáru a balóny pak umístila u horního okraje, aby naznačila, že se vznášejí.

Obr. 15 Žirafa - rozhledna

Obr.15 Žirafa – rozhledna. (12.8.2008). Anička z Toniččiny školky už prý umí nakreslit krk. Tonička říká, že zkusí nakreslit žirafu, ale nepovede se jí, udělá tedy z žirafy rozhlednu. Nahoře jsou lidi, dole je podstavec. Krajinu kolem žádnou kreslit nechtěla. Obrátila papír z druhé strany a zkoušela nakreslit postavičku s krkem. Zjišťuje, že to není tak lehké.

Obr. 16 Domeček

Obr.16 18.8.2008. Domeček. Nakreslila ho, když byla i s rodiči a sestrou u mě na návštěvě. Byli jsme se nejdřív projít ve městě, potom jsme byli na dětském hřišti. Řekla, že mi nakreslí domeček. Jenom tak. Kouří se mu z komína. Nemá okna ani dveře.

Obr. 17 Maminka

Obr.17 Maminka (1.9.2008). Tonička kreslí postavu maminky. Na papíře jsou také ornamenty, kreslené podle šablon a pravítek. Na obrázku kreslí poprvé řasy. Stěžuje si, že nemá tělovou barvu, že by ji potřebovala.

Obr. 18 Maminka

Obr.18 Maminka (1.9.2008). Obrázek je zajímavý tím, že Tonička vyznačila na obrázku kolena a komentovala to tím, že má maminka kratřasy.

Obr. 19 Nádobí

Obr. č. 19 Nádobí (1.9.2008). Tonička kreslila, co všechno mají v kuchyni. Vidlička, nůž, triangl + tyčinka, lžička. Křížkem označila, co se jí nepovedlo. Kreslila propiskou, potom některé objekty vybarvila pastelkami. Objekty rozmístěné v prostoru, ohraničené utěrkou.

Obr. 20 Švestka

Obr. 20 Švestka (18.9.2008). Sběrání trnek u babičky. První strom, co jsem u Toničky viděla, listnatý, inspirovaný sbíráním trnek. Nakreslila na něm plody, ale až dodatečně.

Obr. 21 Strom

Obr.21 Strom (18.9.2008). Potom zkoušela kreslit strom fixem. Nedokreslila, protože už se jí nechtělo. Zase listnatý.

Obr. 22 Tatínek

Obr.22 Tatínek (12.10.2008). Tatínek jak spinká. To, že spí, znázorňují řasy dole. Za oknem prší. Pečlivě vykreslila detaily. Nakreslila i uši. Na ruce pět prstů.

Obr. 23 Maminka

Obr.23 Maminka (12.10.2008). Maminka v oblíbeném pyžamu. Nohy byly nakresleny nejdříve jenom jako čárky, potom jim Tonička „oblekla“ pyžamové kalhoty. Zdůrazněny řasy, charakteristické zelené oči pro maminku a melír. Sluníčko má dlouhé paprsky, protože hodně hřeje. Na rukou je pět prstů.

Obr. 24 Tonička se Stázinkou

Obr.24 Tonička se Stázinkou (12.10.2008). Toničce chybí ruce, říká, že je má schované za Stázinkou, aby ji mohla držet. Nakresleny všechny detaily, i Stázinčiny ruce a nohy, jsou oranžovou barvou, proto jsou špatně vidět.

Obr. 25 ZOO

Obr.25 ZOO (25.10.2008). Nejdřív kresleno propiskou, potom vybarveno pastelkami. U slona je vidět naznačení prostoru nakreslením zadních nohou. Vykresleny poznávací znaky zvířátek. Papouška Tonička zná důkladně, přeje si ho totiž k Vánocům. Je nakreslen i s větví, na které by měl sedět.

Obr. 26 Lupič

Obr.26 Lupič. (25.10.2008). Kreslíme spolu věci, kterých se bojíme. Tonička nakreslí ducha, lupiče a tmu. Ducha, říká, zná z pohádky. Nechce se jí obrázek dokreslit, říká, že ji bolí břicho. Také říká, že by se bála, kdyby byla sama. Jednoho lupiče křížkem škrta. U lupiče se objevily náznaky chodidel znázorněných kuličkami.

Obr. 27 Domeček

Obr.27 Domeček (25.10.2008). Zase se mu kouří z komína, ale komín chybí, je jenom nakreslen kouř. Je nakreslen detail dveří, i s klikou.

Obr. 28 Tatínek

Obr.28 Tatínek (9.11.2008). Kreslila během deštivého dne. Tatínek byl u toho. Je na svůj výtvar pyšná. Nakreslila všechny detaily: řasy, uši i vousy. Nakresleny prsty, i když na jedné ruce jsou jen čtyři. Chodidla jsou zase znázorněny kuličkami. Je oblečen do černého obleku, ve kterém chodí do práce.

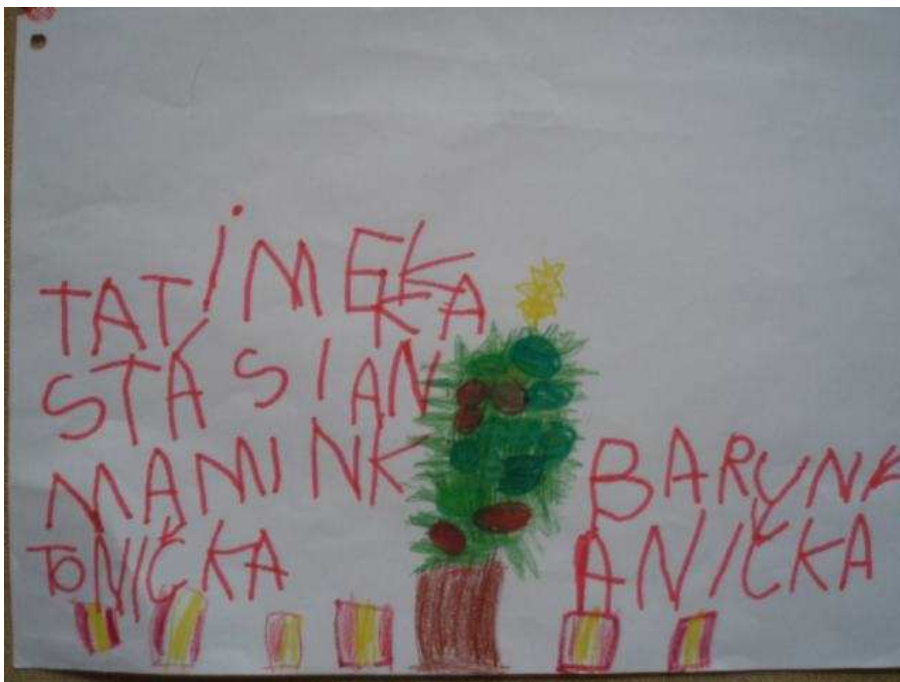
Obr. 29 Čarodějnice

Obr.29 Čarodějnice (9.11.2008). Kreslí ji za trest. Maminka se totiž dozvěděla, že za ni ve školce nakreslila kamarádka obrázek čarodějnice a Tonička ho vydávala za svůj. Musela kreslit, i když už se jí nechtělo. Má klobouk, pět prstů, sukni a z ní vedou nohy. Nakreslen vzor na oblečení.

Obr.30 Kůň (10.11.2008). Kamarádka Lada prý nakreslila krásného koně. Tonička zkouší kreslit koně také, ale neumí to, nevěří si. Nechce obrázek ukázat. Říkám jí, že to nemusí být přesně tak, jak to viděla u Lady, že si to může nakreslit podle sebe. Nechce. Říká, že to musí mít přesně. Ukážu jí dřevěného koně, aby se podívala na to, co neví, jak nakreslit. Už se jí to nezdá tak těžké. Vzpomene si na hřívu, ocas, .. Typický obraz zvířete z profilu, s polidštěným obličejem.

Obr. 30 Kůň

Obr. 31 Vánoční stromeček

Obr.31 Vánoční stromeček (6.12.2008). Kreslí po Mikulášské besídce. Obrázek si sama vymyslela. Dárčky popsala. Je s výtvořem velmi spokojená.

Obr. 32 Tonička (6.12.2008). Nakreslila sebe v kozačkách. Zdůrazněna zem a nebe. Postava je oblečena. Ruce nedokresleny. Krk naznačen.

Obr. 32 Tonička

Obr. 33 Mikuláš

Obr.33 Mikuláš (6.12.2008). Kreslí Mikuláše, podle obrázku.

Obr. 34 Žába

Obr.34 Žába (27.12.2008). Toniččina rodina se po Vánocích přestěhovala na vesnici. Tonička kreslí, když jsem u nich na návštěvě. Velká plyšová žába slouží jako křesílko, dá se na něm sedět, to však nedokáže ještě Tonička nakreslit. Jsou tedy postava a žába nakresleny vedle sebe.

Obr. 35

Obr.35 Maminka (12.1.2009). Maminka v domečku, kde teď rodina bydlí. Tonička začala chodit do nové mateřské školy. Stále poznávací znak maminky, zelené oči a melír. Ukázka transparence, maminka je vidět uvnitř domečku.

Tonička začíná chodit do nové školky.

Obr. 36 Tonička

Obr.36 Tonička (12.1.2009). Nakreslila sebe. Oblohu nenaznačuje čára, ale mrak.

Obr. 37 Strom

Obr.37 Strom (20.2.2009). Hrajeme hru „hádej, co to je“. Kreslíme „něco z bydliště“. Tonička kreslí smrk, co mají na dvoře. Je jí líto, že nakreslila listnáč (se šiškami), protože jehličnatý neumí. Chci jí ho ukázat, naučit, ale nechce. Za pár dní ale nakreslila smrk ve školce a pochlubila se s ním. Děkala jakoby nic.

Obr. 38 Panelák

Obr.38 Panelák (20.2.2009). Teď kreslí pro změnu „něco z Brna“. Nakreslila zelený panelák, ve kterém dříve bydleli.

Obr.39 Kůň (3.3.2009). Hrály jsme zase hru „co to je“, nakreslila koně. Potom dokreslila sluníčko. Obrovský pokrok oproti koni z 10.11. Asi se ho naučila ve školce. Má všechny poznávací znaky: hřívu, ocas, uši, nozdry.

Obr. 39 Kůň

Obr. 40 Smrk

Obr.40 Smrk (3.3.2009). Nakreslila znova smrk, který dřív nakreslit neuměla, pak ho nakreslila ve školce. Větve jsou kolmé na kmen. A sluníčko.

Interpretace výsledků

Z Toniččiných výtvorů sesbíraných za jeden rok jsem vybrala ke zpracování 40 obrázků. Často se u ní opakoval námět: kreslila buď maminku, nebo sebe. Občas také zvířátka.

Na začátku pozorování už Tonička nekreslila hlavonožce, měla postavu rozčleněnou na nejdůležitější části lidské postavy. To ukazuje, že už na začátku sledovaného období si byla vědoma svého tělového schématu. Chyběl však krk, prsty na ruce a chodidla. Na obličej hned zpočátku kreslila oči, ústa a nos. Později se přidaly ještě podrobnější detaily jako řasy a vousy. Již na prvním obrázku se objevila transparence (miminko v bříšku maminky), která přetrvávala po celé období. Je to znak charakteristický pro kresbu předškolního dítěte. Také základní čára sloužící pro organizaci uspořádání plochy byla na obrázcích už od začátku, čára země i nebe.

Asi po pěti měsících se objevilo zobrazování prstů na ruce. Nejdříve různé počty, potom pět. Ve stejném období se na obrázcích začalo objevovat sluníčko.

Asi v polovině období začala Tonička „trénovat“ krk, protože ho vyzorovala na obrázcích své kamarádky. Několikrát ho nakreslila, ale i nadále se objevovaly postavy bez krku. Na obrázku se také objevil detail kolen a Tonička začala postavy oblékat.

Po devíti měsících začala na končetinách Tonička kreslit kuličky, které symbolizují chodidla. Následují boty.

Zpracování figury bylo dvojrozměrné, s některými pokusy o objem. Objem naznačuje transparentnost obrázků, např. miminko v bříšku maminky. Pokus o znázornění objemu je patrný na obrázku namalovaným barvami, kde jsou na kočárku znázorněna všechna čtyři kola a také u slona, kde jsou znázorněny všechny čtyři nohy, dokonce by se mohlo jednat o naznačení perspektivy, kdy jsou zadní nohy menší a přední nohy je částečně překrývají.

Na obrázcích je hezky zachycen vývoj kresby koně. Nejdřív kresba, která se Toničce nepovedla. Na konci období je nový obrázek koně se všemi detaily. Stejně tak se několikrát během roku objevila kresba stromu. I když chtěla Tonička nakreslit smrk, nakreslila strom listnatý. Smrk nakreslila o dva týdny později ve školce, a potom mi ho nakreslila znova. S využitím R – principu.

Z obrázků je vidět, že vývoj Toničky odpovídá vývoji předškolního dítěte. Projev se mění pozvolna, charakteristické znaky se objevují postupně. Nápadný vývojový posun je v detailech. Nevím, do jaké míry detaily odpozorovala, jestli jsou znakem zrakové

zkušenosti. Hodně se dívá po ostatních dětech, jak kreslí, např. ve školce, viz. obrázek, kdy kreslila žirafu jako důsledek toho, že její kamarádka už umí nakreslit krk. Hodně „vylepšila“ detaily u postav po týdnu stráveném u babičky, která se aktivně věnuje výtvarnému umění. Tam vždycky hodně kreslí. Po návratu byl na obrázcích vidět posun v detailech, i když např. řasy začala kreslit už předtím.

Posun je vidět také v používání barev. Tonička začala postupně využívat větší škály barev, na pozdějších obrázcích začínají barvy více odpovídat realitě.

Z obrázků je patrné, že dítě vyrůstá v normální rodině s množstvím podnětů. Na obrázcích Toničky se nápadně často vyskytuje obrázek jí samé a hlavně maminky. Pro dítě předškolního věku je zcela typické, že kreslí většinou lidskou postavu především osoby, ke kterým má bližší vztah a které dobře zná. Časté zobrazení maminky je také znakem toho, že spolu tráví spoustu času a mají spolu hezký vztah. Po narození sestřičky se toto pouto ještě více upevnilo. Tonička cítí potřebu pomáhat mamince s péčí o miminko.

Obrázky jsou ovlivněné často i roční dobou, obdobím, ve kterém byly vytvořeny (např. Vánoce) a událostmi, které v rodině a Toniččině okolí probíhaly.

SHRNUTÍ

Ve výzkumné studii jsem sledovala posun ve vývoji dítěte během jednoho roku. Na Toniččiných obrázcích, jejichž téma si většinou volila sama, se často objevuje postava maminky, což vypovídá o hezkém vztahu mezi nimi. Lidské postavy se celkově na jejích obrázcích vyskytují často, to je zcela běžné pro předškolní dítě, důsledek antropocentrismu, kdy v centru zájmu dítěte je člověk. Kresba lidské postavy také odráží uvědomění si svého tělového schématu. Tonička už od počátku sledovaného období měla lidskou postavu rozčleněnou na nejdůležitější části. Postupně začala propracovávat detaily jednotlivých částí těla (např. řasy, prsty na ruce). Přibližně v druhé polovině sledovaného období se začaly na postavách objevovat dodatečně nakreslené prvky oblečení. A také základ pro kresbu chodidel a bot. Figury byly po celé sledované období dvojrozměrné s ojediněle se vyskytujícími pokusy o zachycení objemu. Postupně Tonička využívala větší škály barev.

Výtvarný projev Toničky ukazuje na normální vývoj předškolního dítěte.

ZÁVĚR

Práce podává celkový přehled o vývoji dítěte předškolního věku. V teoretické části je zpracován přehled vývoje předškolního dítěte jak z hlediska tělesného, tak psychického, vývoj kresby a její zvláštnosti. Praktická část práce obsahuje kazuistickou studii dítěte a chronologicky seřazené obrázky doplněné popisem znaků kresby z předškolního období a komentářem dítěte.

Z této studie lze usoudit, že vývoj dítěte probíhá zcela normálním směrem a je typický pro předškolní dítě.

Celkově může být tato práce brána jako vyhodnocení vývoje dítěte během sledovaného období na základě jeho výtvarného projevu.

Ve výzkumné studii jsem se zabývala obrázky pouze od jediného dítěte, a proto by práce mohla být spíše využita jako součást studie větší skupiny dětí k porovnání vývojových rozdílů nebo jako část podrobnější celkové studie tohoto dítěte. Může také sloužit jako zdroj informací, především uceleným souborem obrázků z jednoho období pro případný další rozbor odborníky z oboru psychologie nebo arteterapie.

Seznam použité a citované literatury:

- Allen, K. E., Marotz, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2008. 188s. ISBN 978-80-7367-421-2.
- Caseová, C., Dalleyová, T. *Arteterapie s dětmi*. Praha: Portál, 1995. 192s. ISBN 80-7178-065-0.
- Davidová, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008. 206s. ISBN 978-80-7367-415-1.
- Drapela, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2003. 176s. ISBN 80-7178-766-3.
- Havlínová, M., Vencálková, E. (eds.) a kol. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole*. Praha: Portál, 2006. 224s. ISBN 80-7367-061-5.
- Perout, E. Viktor Lowenfeld a jeho pojetí dvou tvůrčích typů. *Arteterapie 8/2005*, s. 15-18.
- Perout, E. Viktor Lowenfeld a jeho pojetí ontogeneze dětské kresby a malby. *Arteterapie 9/2005*, s. 27-32.
- Svoboda, M.(ed), Krejčířová, D., Vágnerová, M. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, 2001. 790s. ISBN 80-7178-545-8.
- Šicková – Fabrici, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. 168s. ISBN 80-7178-616-0.
- Uždil, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: SPN, 1984. 128s.
- Vágnerová, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. 468s. ISBN 80-246-0956-8.

Resumé

Práce pojednává o vývoji výtvarného projevu předškolního dítěte v období jednoho roku. První, teoretická část, je zaměřena na vývoj z hlediska motoriky, tělesný vývoj, vývoj z hlediska psychologie, jako jsou poznávací procesy, emoce, verbální projev, vývoj osobnosti, dětskou kresbu v předškolním věku a její zvláštnosti. Praktická část obsahuje kazuistickou studii jednoho dítěte a sbírku obrázků z jeho tvorby během jednoho roku. Kresbu doplňuje komentář zaměřený na vyskytující se znaky kresby předškolního dítěte ve sledovaném období.

The work is about the art expression development of pre-school child during one year period. The first, theoretic part, is focused on the development of motor and body functions, psychology, such as sensory functions, emotions, verbal speech, the development of personality, the art expression of pre-school child and his differences. The practical part contains the case study of the child and the collection of his artwork from the one year of drawing. There is a commentary focused on the signs of drawing of pre-school child in the period in the drawing.

Anotace:

Bakalářská práce je zaměřena na sledování vývoje výtvarného projevu předškolního dítěte po dobu jednoho roku. Teoretická část je zaměřena na vývoj dítěte všeobecně s důrazem na vývoj kresby. Praktická část obsahuje kazuistickou studii jednoho dítěte a soubor 40 obrázků vybraných v průběhu sledovaného období jeho tvorby.

Přehledně je zde tak zachycen úsek jednoho roku života dítěte z pozice jeho výtvarného vnímání a rozvoje.

Abstrakt:

The Bachelor's report is focused on following the art expression development of pre-school child during one year period. The theoretic part is focused on child development in general especially the art expression development. The practical part of the work includes a case study of a child and his art portfolio of the period.

There is transparently depict a part of one year of a child's life focused on art perception and development.

Klíčová slova:

Kazuistika, kresba, předškolní dítě, vývoj výtvarného zobrazování.

Key words:

Case study, drawing, pre-school child, development of art imagery.

Bibliografický záznam práce:

STOJASPALOVÁ, Jana. Vývoj výtvarného projevu předškolního dítěte v průběhu jednoho roku – kazuistická studie: bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Fakulta pedagogická, katedra pedagogiky a psychologie, 2009. 50s. Vedoucí bakalářské práce PaedDr. Yvona Mazehóová, Ph.D.